

HİNDİSTAN KUŞAN İMPARATORLUĞUNUN YÜKSELME DÖNEMİ VE KRAL KANIŞKA (~MS 78-99)*

Yalçın KAYALI**

Öz

Yaklaşık iki yüz elli yıllık bir süreçte Hindistan siyasi tarihinde yer alan Kuşan İmparatorluğu, ilk ve ortaçağ Hindistan'ının, Maurya ve Gupta İmparatorlukları ile birlikte, en önemli üç imparatorluğundan biridir. Yueh-çi kabilesi kökenli bu imparatorluğun en parlak dönemi Türk kökenli olduğu iddia edilen Budhist kral Kanişka'nın hüküm sürdüğü dönemdir. Hüküm sürdüğü tarihler kesin olarak bilinmese de Kanişka'nın MS 78'de tahta geçerek yaklaşık otuz yıl tahta kaldığı tahmin edilmektedir. Onun hükümdarlığı döneminde Kuşan devletinin sınırları Hindistan'ın Madhyadeşa, Uttarapatha ve Aparanta bölgelerine kadar genişletilmiştir. Batı'da Bihar'dan doğuda Horasan'a kuzeyde Hotan'dan güneyde Konkan'a kadar büyük bir bölgede, Kanişka yönetimindeki Kuşanlar egemenliği hâkimdir. Yayılma politikası izleyen, Kanişka'nın diğer bir önemli özelliği ise izlediği hoşgörü politikasıdır. Böylece onun döneminde birbirinden farklı etnik köken, din ve yapıya sahip olan halklar huzur ve refah içinde yaşamışlardır. Hindu ve Budhist halk arasında sağladığı adalet, onu güvenilir kılmıştır. Bu sebeple de ona Sanskrit Maharaca-racatiracasa-devaputra yani büyük kral, kralların kralı, tanrının oğlu unvanları verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ Hindistan Tarihi, Kuşan İmparatorluğu, Yueh-çi, Kanişka, Budhizm.

Abstract

Rise of the Kushan Empire and King Kanishka (~ BC 78-99)

Kushan Empire taking place in Indian political history about two hundred fifty years is one of the most important empires of India ancient history and medieval history histories. The most successful period of this empire is during when the

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Hindoloji Anabilim Dalı, ykayali@ankra.edu.tr

** Bu makale Türk Tarih Kurumu tarafından "Orta Asya ve Uzak Doğu Çalışmaları Alanı" bursuyla desteklenen ve Prof. Dr. H. Derya Can tarafından yönetilen "Kuşan İmparatorluğu Döneminde Hindistan Siyasi Tarihi ve Edebiyatı" başlıklı doktora tezi çalışmasından üretilmiştir.

Budhist Emperor Kanishka who is claimed to be Turkish ruled. Even though it's not exactly when he ruled, it's predicted that he throned in 78 AD and ruled for about 30 years. During his reign, the border of Kushan Empire reached to Indian regions such as Madhyadesa, Uttarapatha and Aparanta. Kushan powers under the control of Kanishka was dominated from Bihar in the west to Khorasan in the east and from Hotan in the North to Konkan in the South. One another important feature of Kanishka who followed extensive policy was leniency policy. So, people of different religion, nationality and style could live in peace together during his term. The justice he could smoothly between Hindu and the Buddhist made him trustworthy. For this reason, He is called as big emperor, king of kings and son of king meaning Maharaja-racatiracasa-devaputra in Sanskrit.

Key Words: *The Medieval History of India, Kushan Empire, Yueh-chi, Kanishka, Budhizm.*

Giriş

Hindistan siyasi tarihinde önemli bir rol oynamış olan Kuşanlar, ünlü Yueh-çi kabilesinin bir koludur. Kuşanlar ayrı bir kol olarak Yüeci-lerden ayrılmadan önce, yekpare bir topluluk olarak Tsenn-hoang yani Tun-huang şehri ile K'i-lien yani Tien-şan yakınlarındaki Çin-Türkistan sınırları arasında yer alan bölgede yaşarlardı. Araştırmacılar bu bölgeye Kan-su adını vermektedir (Tezcan, 2006: 306-307; Tezcan, 2002: 789).

Kaynaklarda Yüeci-ler'in komşuları Hiung-nular tarafından mağlup edilerek anavatanlarından kovuldukları aktarılmaktadır. Bu mücadelede Yueh-çi kabilesi liderinin kafasının kesilip, kafatasından Hiung-nu kralı için içecek konulan bir kap yapıldığı kaydedilmiştir (Majumdar, 1953: 136).¹

Anavatanlarından kovulan Yüeci-ler Taklamakan çölünün kuzeyine doğru ilerlemiş ve Vu-sunlar olarak bilinen kabileyle savaşmışlardır. Bu savaş sonucunda Vu-sunlara karşı galip gelen Yüeci-ler, İli nehri ovalarının güneye doğru giden akarsu yatakları boyunca yerleşmişlerdir.² Ancak daha sonra, Yueh-çi'lilerden ayrılan bir kol (Küçük Yüeci-ler), Issık gölünün de ötesine geçerek, Tibet sınırlarına kadar ilerlemiştir. Yüeci-ler'in ana kolu yani Ta-Yüeci-ler (Büyük Yüeci-ler) ise Cakharte yani Seyhun'un kuzey sınırındaki ovalarda yaşayan Sakalar (Sse, Sai, Sek) ile karşılaşmışlar ve onları mağlup ederek ülkelerine yerleşmişlerdir. Ancak bu zafer çok uzun

¹ Bu olayın tarihlendirmesi ile ilgili yorumlar farklılık göstermektedir. Örneğin; Dr. Franke bu olay için MÖ 147-160 tarihini işaret ederken diğer araştırmacılar MÖ 162 tarihi konusunda hemen hemen fikir birliği içinde olmuşlardır (Smith, 1924: 263).

² Ayrıntılı bilgi için Bahaeddin Ögel'in, *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre*, adlı eseri syf. 82 ve 181.

sürmez. Diğer bir göçebe topluluk olan Vu-sunlar³ tarafından mağlup edilen Yüeci-ler, Sakalar'ın topraklarından sürülerek Seyhun (Sir-Derya) ırmağının kuzey bölgesindeki vadilere yerleşirler. Vu-sunlar tarafından Sakaların topraklarından göç etmeye zorlanan Yüeci-ler, bu göç yolunda, daha önce topraklarına el koydukları Sakalarla tekrar karşılaşır. Yüeci-lerle karşılaşan Sakalar, vatanlarını korumak için ellerinden geleni yapmışlarsa da başarılı olamamışlardır.” (Smith, 1923: 126-127; Smith, 1924: 264-265). Fakat Hiung-nuların hâkimiyeti altında büyüyen Vu-sun kralının oğlu, Yüeci-ler tarafından katledilen babasının öcünü almak için Yüeci-lere saldırmış ve Sakaların topraklarına yerleşmiş olan Yüeci-leri batı ve güney vadilerine yani Seyhun (Sir-Derya) ırmağına doğru sürmüştür. Yüeci-ler bu sürgünden sonra Ta-hia olarak adlandırılan bölgeye yani Baktria'ya geldiler. Bu bölgeye yerleştikten sonra eski Sogdiana'yı Buhara adıyla başkentleri yaptılar (Majumdar, 1953: 136). Gumilev ise Vu-sunlar'ın Yüeci-ler ile olan münasebetleri konusunda şu yorumu yapmıştır:

Çin gezgini Chang Ch'ien'in verdiği bilgilere göre eski Vu-sun toprakları Tun-huang ile Ch'in-yanh-shan arasındaydı fakat Yüeci-ler de aynı bölgede yaşıyorlardı. Shiratory de aynı bölgede bağımsız yönetime sahip iki ayrı halkın oturduğunu tespit edince şaşkınlığa düşmüştü. Bu halkların toprakları batıda Lob-nor, kuzey-doğuda Edzin-Göl'ün aşağı akımlarına kadar uzanıyorsa da, bu çölümsü araziler kalabalık nüfusa sahip iki halkı besleyemezdi. Fakat anlaşıldığı kadarıyla bu iki halk sözü edilen topraklara sırasıyla sahip olmuşlardı. Shih-chi'i metinlerindeki bilgilerden de böyle sonuç çıkarılmaktadır. Çünkü Shih-chi bugünkü Kan-su eyaletinin batı kısmını teşkil eden Kua-chou bölgesinde, Tun-huang'a kadar uzanan topraklarda Ch'in'den Han hanedanına kadar geçen süre içinde önce Vu-sun sonra Yüeci ve enson olarak da onları kovan Hunlar'ın oturduğunu kaydetmektedir. (Gumilev, 2002: 85-86).

Seyhun (Sir-Derya) nehrinin güneyindeki Baktria bölgesine yerleşen Yüeci-ler'in bir ya da ikinci jenerasyonu, zamanla göçebe yaşam tarzından vazgeçerek, yerleşik hayata geçmiş ve birbirlerinden bağımsız beş kola ayrılmışlardır. Bu beş eyaletten biri olan Kuei-Şuanh yani Kuşanlar'dır.

³ Shih Chi'nin verdiği bilgilere göre milattan önceki devirlerde Vu-sun ülkesi, göçebe bir ülkeydi, sürülerin ardından konup geçirdi. Hsiung-nular (Hun) ile aynı adetlere sahiptiler. Yay geren o binlerce askeri vardı. Eski Hunlara bağılıydılar. Sonraları güçlenerek bağımsızlıklarını ilan ettiler. İlgili kayıtlara göre Hsiung-nu (Hun) hükümdarı Lao-shand'ın yardımıyla Vu-sun'lar batıdaki Yueh-chih'leri mağlup ettiler ve I. yüzyılda Doğu Türkistan sahasına hâkim olmaya çalışan Çinlilerin tarafında yer aldılar (Chavannes, E., Bretschneider E., 2013: 99-100).

Son dönem Han Hanedanlığı tarihi kayıtlarını tutan Fan-ye'ye göre ise, bahsi geçen eyalet sistemine geçildikten yaklaşık yüz yıl sonra Kouei-çouang yani Kuşanlar'ın K'ieoutsieou-k'io adındaki yabgu'su⁴ (lideri) diğer dört Yabgou ile birlikte Ngan-si (Parthia'nın Arsacid krallığı), Kau-fu (Kâbil), Kipain'i (Kâfiristan ve onun bitişiğindeki doğu toprakları) ele geçirerek büyük bir hanedanlık haline gelmişlerdir.

K'ieoutsieou-k'io 80'li yaşlarında öldükten sonra yerine oğlu Yen-Kao-çen geçmiştir. T'ien-tçou'ya yani Pencab bölgesine kadar olan bölgeyi ele geçirip hüküm sürmeye başlamıştır. Yueh-çi'ler işte bu sınırlara ulaştıktan sonra çok güçlü bir devlet haline gelmiş ve diğer bütün ülkeler onları Kuşanlar olarak adlandırmıştır (Majumdar, 1953: 137). İşte bu sürecin ardından Kuşan tahtına sırasıyla Kucula Kadphises, Vima Takto ve Vima Kadphises geçmiştir. Bu krallar aynı zamanda Kuşanların kuruluş döneminde hüküm sürmüş kralları olarak nitelendirilirler. Çalışmamıza konu olan Kanişka ise kronolojik sıralamada bahsi geçen kuruluş dönemi krallarından sonra tahta geçmiş ve Kuşanlar'ın yükselme dönemi siyasi tarihini başlatmıştır.

Kanişka:

Vima Kadphises'ten sonra tahta, ünü Hindistan sınırlarının ötesine geçen ve belki de Kuşan kralları içerisinde en fazla değere layık görülen Kanişka geçmiştir. Öyle ki Budhist kültür için Aşoka'dan sonra adından en çok bahsettiren isimdir. Kanişka ismi bu kadar önemli olmasına karşın, ilgili döneme ait tarihi bilgiler oldukça yetersizdir. Üstelik kendisine ait tarihsel bilgiler, oldukça değişkenlik gösterir (Smith, 1924: 233).

Genel kanı Vima Kadphises'den sonra Kuşan tahtına Kanişka'nın geçtiği yönündedir. Ancak Vima Kadphises'in ölüm tarihi ile Kanişka'nın tahta çıkış tarihleri karşılaştırıldığında tam anlamıyla net bir kronolojik denklik elde edilememektedir. Vima Kadphises ile Kanişka arasında da bir ya da daha da fazla sayıda kısa süreli kralların tahta geçmiş olabileceği üzerinde durulmaktadır. Zira Vima Kadphises'in ölümünden sonra babasının kısa bir süre de olsa devletin yönetimini ele geçirdiğini biliyoruz (Majumdar, 1953: 141). Bu durum aslında Kanişka'nın Vima Kadphises'in doğrudan halefi olmadığını gösterir ve tahminler Kanişka'nın diğer Kuşan

⁴ Yabgu unvanının Yüeci-ler, sonrasında Kuşanlar, Toharlar vb. Hint-Avrupa'lı kavimler tarafından kullanılması, ilgili kavimlerin hepsinin Asya Hun- Türk kültürü etkisinde kalmış ve uzunca müddet Türk bozkır hayatını sürdürmüş oldukları bilinmektedir. Paralarında yabgu unvanı görüldüğü bilinen I. Kadphises'in Baktria (Belh) bölgesinde yaklaşık 30 yıl hüküm sürdüğü bilinmektedir. Bu sebeple de Hun, Orta Asya kültürü etkisinde kalması ve bu unvanı kullanması olağan bir hâldir (Donuk, 1988: 61.)

kâbilerinden birinin lideri olabileceği yönündedir. Bazı araştırmacılar Kanişka'nın Vima Kadphises'in ölümünden sonraki süreçte, zayıflayan Kuşan yönetiminin zaafından yararlanmak isteyen biri olarak bölgeye geldiğini iddia ederler (Smith, 1924: 229). Bu iddiaların paralelinde, onun para ve heykellerindeki tasvirlerinden hareketle, Türk kökenli biri olduğu ileri sürülür. Kanişka tasvirlerinde, belden aşağısı genişleyen bir palto ve uzun çizmeler, ayrıca iri bir baş, yuvarlak yüz, geniş ve iri göğüs bölgesi ile vücut hatları çizilir. Bu tasvirleri onun Türk kökenli olduğu yönünde önemli ipuçlarıdır.

Batılı kaynaklar ise Kanişka dönemini Hindistan siyasi tarihinin başlangıcından itibaren en popüler ikinci dönem olarak adlandırır. Nümismatların madeni paralar üzerinde yaptığı incelemelerin sonuçları farklılık gösterse de araştırmacıların büyük bir bölümü Kanişka'nın, I. Kadphises ve Vima Kadphises'ten sonra, milattan sonraki birinci yüzyılda yaşadığını iddia ederken bir bölümü de milattan sonra ikinci yüzyılda MS 120'lerde yaşadığı kanaati içindedirler (Smith, 1924: 226). Kanişka'nın 1. yüzyılda yaşadığını savunanlar, hüküm sürdüğünü tarihlerle ilgili olarak da MS 78 ile 102 yılları arasını işaret ederler. Bu tarihlendirmeyi destekleyen en önemli kaynaklardan biri olan Çin kaynaklarına göre Kuşanlar'ın saltanatını bütün Hindistan'a yayan kişi Kanişka'dır. Bu kaynaklarda Vima Kadphises'in saltanatının yaklaşık olarak MS 65-75'lere kadar devam ettiği belirtilmektedir. Kanişka'nın ise MS 1. yüzyılın son çeyreğinde yani 75-99 yılları arasındaki bir dönemde tahta geçtiği bildirilmektedir (Majumdar, 1953: 142). Kuşan tarihi araştırmacılarından büyük bir bölümü de Fleet, Kennedy, Bhandarkar, ve Zeimal, Kanişka'nın tahta çıktığı tarih ile ilgili olarak MS 78'i işaret ederler (B.N. Puri, 1996: 242). Kanişka'nın tahta geçiş dönemi ile ilgili diğer bir görüş ise MS 278'i işaret ederken diğeri MS 248'i işaret etmektedir. Bu varsayımların hiçbiri kesinlik taşımazken tarihlendirme konusundaki belirsizlik bu dönem ile ilgili çalışmaları zorlaştırmaktadır (Majumdar, 1953: 143). Kanişka'nın tahta çıkış tarihi ile ilgili olarak karışıklığa sebep olan diğer bir durum ise Begram'da yapılan kazılarda Nakş-i Rüstem bölgesinde çıkartılan ve Sasani kralı I. Şapur'a ait olan kitabenin Ghirshman tarafından yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştır:

Begram'da yapılan kazılarda yüzeyden toprağın alt katmanlarına doğru ilerledikçe şekillenen bir kronolojik sınıflandırmanın kendiliğinden oluştuğu kaydedilir. Öyle ki araştırmacıların birinci katman olarak tanımladığı ilk katmanda Kacula Kadphises ve Vima Kadphises'e ait madeni para ve kalıntılara ulaşılırken ikinci katmanda Kanişka, Huvişka, Vasudeva ve sonrasındakilere ait kalıntılara rastlanılmıştır. Ghirshman'da işte bu ikinci

katmanın son aşamalarında ulaşılan kalıntılardan hareketle şöyle bir açıklama yapar: ‘Sasani kralı I. Şapur, muhtemelen, MS 241-251 tarihleri arasında Kuşan topraklarını fetheder. Zira Çin menşeli San-kuo-chih kayıtlarında bahsi geçem Po-t’iao ile çağdaş Vasudeva arasındaki karşılıklı biat antlaşması da MS 244 sonrası döneme aittir. Bu iki çağdaş kral, gitgide artan I. Şapur’a karşı bu müttefiklik antlaşmasını yapmıştır.’ Öyleyse epigrafik kalıntılar aracılığıyla Vasudeva’dan yüz yıl önce tahta çıktığına inanılan Kanişka MS 144 tarihinde Kuşan tahtına geçmiştir şeklindeki ifadeleri kullanır (B.N. Puri, 1996: 243).

Pulleyblank’da Kanişka’nın tahta çıkış tarihi ile ilgili olarak Ghirshman’ın da savunduğu MS 144 tarihini işaret eder. Göbl ise Kuşan madeni paraları üzerindeki yaptığı incelemeler sonucu Pulleyblank ve Ghirshman gibi MS 144 tarihine vurgu yapmıştır. Ancak daha sonraları bu fikrini değiştirmiş ve Kanişka’nın tahta çıkışını ile ilgili MS 232 yılı olabileceği konusundaki yorumunu yapmıştır. Bu değişikliğe sebep olarak da II. Şapur’un Merv’deki Sasani altın paraları kalıntıları ile I. Hormizd’in Kuşan-Sasani paraları arasındaki bağlantıyı göstermiştir (B.N. Puri, 1996: 244). Bize göre bu tarihlendirme oldukça geç bir döneme işaret eder. Zira eğer Kanişka’nın tahta çıkışını MS 232 yılına yerleştirecek olursak kendisinden sonra gelen kralların kronolojisinde açıklanamaz bir değişiklik olur. Ancak bizce Göbl’ün Sasani paraları aracılığıyla ilişkilendirdiği Kanişka adlı Kuşan kralı muhtemelen ikinci ya da üçüncü Kanişka olabilir.

Kanişka Dönemi Siyasi Faaliyetleri:

Kanişka’nın tahta geçtiği tarihle ilgili olarak yapılan bu varsayımlar bir yana, onun siyasi tarihi ile ilgili olarak çoğu araştırmacı tarafından üstünde fikir birliğine varılan konu, Kanişka’nın, Vima Kadphises’in ölümünden az önce Kuzeybatı Hindistan’a gelerek Devaputra unvanlı Vima Kadphises’in yönetimini ele geçirecek büyük Kuşan Hanedanlığı’nın başına geçtiği gerçeğidir (Majumdar, 1953: 141-142). Tarihlendirme konusunda bazı eksiklikler ya da anlaşılmazlıklar olsa da Kanişka’nın Hindistan ile birlikte, içinde Baktria ve Afganistan’ın da bulunduğu büyük bir bölgede hüküm sürmüş olduğu gerçeğini göz ardı edemeyiz. Onun hükümdarlığı döneminde Kuşan devletinin sınırları Hindistan’ın Madhyadeşa, Uttarapatha ve Aparanta bölgelerine kadar genişletilmişti. Batı’da Bihar’dan doğuda Horasan’a kuzeyde Hotan’dan güneyde Konkan’a kadar büyük bir bölgede Kanişka yönetimindeki Kuşanlar egemenliği hâkimdi (Majumdar, 1953: 141). B.N. Puri ise Kanişka dönemindeki Kuşan İmparatorluğunun sınırları ile ilgili olarak şu tanımlamayı yapar: “Kanişka döneminde, Kuşan İmparatorluğu

sınırları Baktria'dan Benares'e uzanan geniş bir coğrafyada Keşmir ve Sind'i içerisine alan büyük bir çemberi kapsamaktaydı. Ayrıca Hotan ve Doğu İran sınırları içerisinde çıkartılan madeni paralar, Kanişka'nın ilgili dönemdeki gücünün bir kanıtı olarak değerlendirilebilir" (Puri, 1996: 242).

Kanişka'nın MS 2. yüzyılın başlarına denk gelen bu güçlü hâkimiyeti ve bölgedeki gitgide artan gücüyle ilgili olarak Sinor çalışmasında şu yorumu yapmıştır:

MS 2. yüzyılın başlarında, o zamanki dünyanın dört büyük gücü Roma, Parthia, Hindistan ve Çin'di. Roma, Traianus (89-117) ve Hadrianus (117-138) dönemlerinde güçlüydü. Parthia güçsüzdü ve I. Vologases'in ölümünden sonra (MS 80) sonra iç bölünmeler ve Roma işgalleri yüzünden parçalanmıştı. Çin, Ban Çav'ın ölümünden (MS 102) sonra, Doğu Türkistan'daki etkisini yitirmişti ve kendi sorunlarını çözmekle meşguldü. Bütün bunlar, İç Asya ile Hindistan'ın Tushara (Türk kökenli) kralı Kanişka için iyi bir gelecek demektir (Sinor, 2012: 228).

Kanişka dönemindeki epigrafik kayıtlar onun hâkimiyetinin Pencap, Bhawalpur ve Sind'in kuzey bölgelerine kadar uzandığını gösterir. Dandanayaka Lala, Kşatrapas Veşpaşi ve Liaka, -Kanişka'nın hizmetinde-kuzey Hindistan'ın yönetiminde görev alırlarken; Mathura'da Mahakşatrapa ve Kşatrapa Vanasphara sınırları her geçen gün daha da büyüyen Kuşan İmparatorluğunun idaresinde görev almışlardı. Batı Malva'nın eski başkenti Bahawalpur'a on altı mil uzaklıktaki Sançi'de yer alan Kanişka dönemine ait kalıntılarda Kanişka'nın Sind, Racputana, Malva ve Sauraştra'da egemen olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Kâbil yakınlarındaki diğer bir Kanişka kitabesinde de yukarıda adından bahsettiğimiz yerlerde hüküm sürdüğü ile ilgili bilgilere ulaşabiliyoruz. El-Biruni'de Kitâb'üt-Tahkîk Mâ li'l-Hind adlı eserinde Kanişka'nın idaresinin kuzey Hindistan'dan Afganistan'a kadar uzanan geniş bir bölgede hâkim olduğunu ifade etmiştir.⁵

Çinli ve Tibetli araştırmacılar Kanişka'nın başarısını ve Kuşanlar'ın bölgedeki hâkimiyetini Saketa ve Pataliputra'ya düzenlenen seferlere bağlamaktadır. Çin ve Tibet Budhizm'ine ait metinlerde de Kanişka'nın Saketa ve Magadha'daki zaferleri hakkındaki anlatımlara rastlanılır. Bunlardan biri: "...Budha'nın kutsal sadaka kâselerini, ünlü bilgin Aşvaghoşa'yı ve sihirli bir horozu Kanişka'ya teslim ettiği" şeklindeki bir efsanedir (Sinor, 2012: 228). Ayrıca gaddar ve dik başlı bir Parth kralının

⁵ Ayrıntılı bilgi için Ebu Reyhan Muhammed b. Ahmed el-Biruni'nin, *Tahkîku Mâ li'l-Hind*, Çev: Kıvameddin Burslan, Yayına Hazırlayan ve Notlandıran: Ali İhsan Yitik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015, Ankara.

Kanişka'ya saldırdığı, Kanişka'nın da 900.000 kişiyi birden öldürdüğü anlatılırken o kadar kişiyi katlettiği için işlediği günahattan dolayı vicdan azabı çektiği söylenir (Sinor, 2012: 228).

Racatarangini ve bazı Budhist kaynaklar ise Kanişka yönetiminin Keşmir'de de etkili olduğunu bildirir. Hiuen Tsang ise Kanişka'nın sadece başkent Peşavar ve çevresinde egemen olmadığını Tsung-ling dağlarının ötesine kadar olan bölgede hüküm sürdüğünü belirtir. Ayrıca Kanişka'nın sarayında rehin tutulan bir Çin prensesi ile ilgili hikâyeden de bahseder. Bu bilgiler Kanişka'nın kuzey Hindistan'dan Orta Asya'ya kadar uzanan hâkimiyetinin ve Çin'e komşu olan sınırlarının kanıtı olarak gösterilir. Kanişka ile ilgili Çin kayıtlarda Kanişka'nın ölmeden önce şu sözleri söylediği ifade edilir: “Üç bölgenin de tamamına hükmettim. Himayemdeki bütün insanlar sonsuz bir güven ve refah içerisinde yaşadılar. Ancak kuzey bölgelerde başarısız olduğum ise aşikârdır. Bu durumun sebebi ise kuşkusuz ki Çinli General Pan-Çao'nun bitmek tükenmek bilmeyen çabalarıdır.” Bu geleneksel anlatıda Kanişka'nın kuzey bölgelerde mutlak galibiyet ve egemenlik kuramadığının ispatı olarak gösterilir. Pan-çao döneminin en güçlü liderlerinden, imparator Ho-ti'ye vergi ödettiği bilinir. Batılı krallıklarıyla devam eden diplomatik görüşmeler Çin'lilerle sınır çatışmaları ve siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle MS 8. yüzyıla kadar askıya alınmıştı. MS 73-94 yılları arasında Pan-Çao temsilcileri Hotan ve Kaşgar krallarını da himayesi altına almıştır. MS 87 de Kuşan İmparatoru'nun bir Çin prensesi ile evlenme teklifi Pan-Çao tarafından bir hakaret olarak sayılmış ve siyasi ilişkiler iyice gerilmişti. Bu siyasi hareketliliğin üzerine Kuşan İmparatorluğu 70.000 süvariye Tsung-ling sınırlarının ötesine göndermiştir. Bu ilerleme o dönemki Çin siyasi tarihi açısından oldukça şaşırtıcıdır. Zira o güne değin Kuşanlar'ın Çinliler üzerinde böylesine etkili olduğu görülmemiştir. Kuşanlar'ın bu saldırısı, ordunun yorgun düşmesi sebebiyle, Pan-Çao'nun sarayı önündeki mücadelelere rağmen başarılı olamamıştır (Majumdar, 1953: 143-144). Çin kaynaklarında Kanişka'nın çok kapsamlı bir fetih politikasına sahip olduğu, askerlerinin zaman zaman çok yorgun düşmeleri sebebiyle şikayetçi olduklarını kaydeder. Ancak Kanişka'nın genişleyen sınırları Pamirlerin ötesine geçememiştir. Kanişka'nın ulaştığı sınırlar ve bölgenin siyasi durumuyla ilgili olarak Masson ve Staviskiy'in aktardıkları şöyledir:

Traianus'un MS 117'de Basra Körfezine ulaştıktan sonra yaşı sebebiyle, İskender'in yaptığı gibi daha doğuya doğru ilerleyişini tekrarlamaya kalkışmadığı ve bunun yerine bir Hint elçi heyetini kabul ettiği bilinir. İşte bu tarihte Kanişka, muhtemelen iktidarının zirvesinde bulunuyordu; Kucula Kadpises tarafından

başlatılmış olan politika devam ettirilmiş ve Doğu ile Batı'nın iki güçlü hükümdarı, çok daha güçsüzleşmiş ve parçalanmış bir Parthia üzerinde ellerini memnuniyetle ve dostça birbirine uzatmışlardı. Arkeolojik bulguların yanı sıra Kanişka sikkelerinin ve yazıtlarının coğrafi dağılımı, onun, Tacikistan'ın tamamını, Özbekistan'ın büyük bir bölümünü, muhtemelen Kırgızistan'dan bir parçayı ve güney Türkmenistan'ın Afganistan ile Pakistan'ın hemen hemen tamamını ve Doğu ve Orta Hindistan'dan bazı bölgelerle birlikte Kuzey Hindistan'ın tamamını içine alan geniş bir imparatorluk kurmuş olduğunu doğrulamaktadır. Bu sebeple de gururla Devaputra unvanını alan Kanişka, bir yöneticiye tapınma kültürünü de oluşturmuş oldu (Sinor, 2012: 229).

Kanişka Döneminde Sosyal Yapı:

Kanişka dönemine ait madeni paralarda da tıpkı daha eski dönemlere ait madeni paralarda olduğu gibi birçok dinin sembolleri resmedilmiş ve tanrı isimleri işlenmiştir. Bu durumla ilgili en güzel örneklerden biri şüphesiz ki Grek-Anadolu tanrılarına ait sembollerdir. Örneğin Grek-Anadolu güneş ve ay tanrıları Helios ve Selene'nin hem isimleri hem de tasvirleri Kanişka dönemine ait madeni paralar üzerinde sıkça yer almaktadır. Eski Aşoka dönemi madeni paralarında Grek tanrısı isimleri Grekçe işlense de Kanişka döneminde Grekçe yazmalar devam ettirilmiş ancak eski İran dilinin bir kolu olan Hotanese aracılığıyla tanrılara hitap edilmiştir. Madeni paralar üzerindeki işlemlerde Grek-Anadolu tanrıları dışında Pers ve Hint tanrı tasvirlerine de yer verilmiştir. Nadir de olsa bazı madeni paraların üzerinde Budha Sakyamuni tasvirlerinin altında isminin Grek harfleriyle işlendiğine de rastlamaktayız. Aşoka döneminde Budha tasvirlerinin diğer tanrılarla birlikte betimlendiği madeni para işlemlerine çokça rastlanmazken Kanişka dönemindekilerde bu durum tersidir. Yani Budha diğer Hint tanrılarının arasında yer bulmuştur. Bu durum yeni Budhizm yaklaşımının bir sonucu olarak değerlendirilir. Zira Kanişka dönemi Mahayana mezhebinin doğduğu dönem olarak bilinir. Araştırmacılar saf Budhizm'in diğer dinsel inançlarla etkileşimi sonucu bu durumunun ortaya çıktığını ileri sürerler. Mahayana'nın Budhizm'in bir kolu olarak Hindu inancı, Zerdüştlük, Hıristiyanlık ve Helenistik etkilerle biçimlenmiş şekli olduğu düşünülür. Hint coğrafyasında doğan ve özellikle de İskender'in Hint seferi sayesinde zamanla dışarı doğru yayılması, böyle bir değişime ve etkileşime sebep olmuş olabilir. Yeniden biçimlenen Budhizm bu değişikliklerle, ermiş Gautama'nın uygulamalarını içeren bir hâl almış, hatta özünde tanrısızlıktan bahsetmesine rağmen tanrılaştırma gerçekleşmiştir. Bu durum aslında erdemli öğretiler zinciri

biçiminde gelişen Budhizm'in günahkâr inanırları ile tanrı arasında iletişimi sağlayan bir dine dönüştürmüştür. Böylece Budha kendisine ibadet edilen bir tanrı olarak diğer Hint tanrı panteonu içindeki yerini almıştır. Kanişka sonrası dönemde örneğin Harsha döneminde de bu durum devam etmiş Şiva ve Budha'ya eşit derecede hürmet gösterilmiştir (Smith, 1924: 232-233). Ancak Kanişka'nın Buddizm'e olan hayranlığı ile ilgili olarak boş vakitlerinde saray hizmetinde olan Budhist bir ermişin gözetimi altında Budhist öğretilerini çalıştığı nakledilir. İşte bu çalışmaları sırasında farklı ekollerdeki Budhist okullarının birbiriyle çelişen düşünce ve ifadelerini fark eder. Bayur ise Hindistan Tarihi adlı eserinde Kanişka'nın bu durumu ile ilgili olarak şu yorumlarda bulunmuştur:

Kanişka (Kanık) pek belli olmayan bir tarihte ve büyük bir ihtimalle saltanatının sonlarına doğru Budhizm'e girmiştir. Gelenekler onun bu dine girişini ve ondan sonra hoşgörüsü yüksek bir kişiliğe büründüğünü ifade eder. Aşoka için olduğu gibi, savaşlarda dökmüş olduğu kanlardan duyduğu teessüre atfederler... Kanişka'nın Budhist olup Budhizm'i yayması ve koruması ona çok büyük ün kazandırmış ve adını Çin, Tibet ve Moğolistan ötelere taşımıştır... Kanişka, devlet işlerinin müsaadesi nispetinde, Budha felsefesini incelemeye koyulmuş ve ortaya çıkmış olan hizip ihtilaflardan müteessir olarak; bunları gidermek ve inanırları yeniden birleştirmek için büyük bir konsil toplamıştır (Bayur, 1987: 75)

Aktarılanlara göre hocası saygıdeğer Parsha'ya otoriter bir gücün bu durumla ilgili ortaya çıkan kargaşaya dur demesi gerektiğini söyler. Hocası Parsha, Kanişka'yı onaylar bir tavırda başını sallar ve Budhist teologlardan oluşan bir meclisin toplanması gerektiğini ifade eder. Aslında düzenlenen bu toplantıya davet edilenlerin büyük bir bölümü Sarvastiva dinler yani Hinayacılarıdır. Ancak küçük bir grup ise Mahayanacıları temsilen toplantıya çağrılmıştır. Diğer önemli bir nokta ise konseyin toplanma yeri konusuydu. Kanişka konseyin başkent Gandhara'da toplanmasını istemişti ancak sıcak mevsim şartları nedeniyle bazıları bu duruma karşı çıktılar. Sonunda konsey daha iyi hava koşullarına sahip olan Keşmir'de Kundalavana adı verilen manastırda toplandı. Konseyin diğer bir toplanma amacı Budhizm ile ilgili el yazmalarını ve şerhlerini bir araya getirmektir. Konseyin başkanlığını Vasumitra yaparken başkan yardımcılığını Aşvagoşa'nın üstlendiği aktarılır (Majumdar, 1953: 146). Efsanelerde Kanişka'nın Pataliputra'ya saldırdığı ve Budhist ermiş Aşvagoşa'yı alıp götürdüğü anlatılır. Bu durum Kanişka ve

Aşvaghōşa'nın çağdaş olduklarının bir ispatı olarak da sayılır.⁶ Konsey toplantısı sona erdikten sonra alınan kararları ve ulaşılan sonuçları bakır levhalar üzerine kaydetmişlerdir. Kanişka tarafından inşa ettirilen stupaya da bu belgeler emanet edilmiştir. Bu değerli kayıtlar muhtemelen Şrinagar yakınlarındaki bir tepenin altına gömülü olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir (Smith, 1924: 230).

Kuşan tarihi hakkında oldukça önemli ipuçlarına ulaşabilmemizi sağlayan Rabatak kitabelerinde de Kanişka dönemi ile ilgili oldukça önemli kayıtlar yer almaktadır. Öyle ki kitabenin ilk yirmi üç mısrası Kanişka hakkındadır:

Kurtarıcı, adil, erdemli, yüce, saygın Kanişka, krallık makamını Nana'nın ve bütün tanrıların elinden alarak onların memnuniyeti kazandı (RK 1-2). O, Inonian (İyon) dilini ve sonrasında Arya dilini iyi bilirdi (RK 3-4). Hindistan'ın tamamını sınıf gözetmeksizin kendi idaresi altına aldığı ilan etti. Ozena (Uccain), Zageda (Saketa), Kozambo (Kausambi) ve Palabotra (Pataliputra) ve daha ötesi Ziratambo (Şri-Çampa) dahi onun yönetimi altındaydı (RK 5-6). O, iyi bir yönetici ve ev sahibiydi, bütün Hindistan'ın gerçek ve daimi kralıydı (RK 6-7)... Kral Kanişka, büyük büyük babası Kucula Kadphises, ve büyük babası Vima Kadphises gibi Soma kurbanı törenleri düzenlerdi (RK 11-14)... Tanrılar kralların kralı büyük Kuşan kralı Kanişka'nın gücü, güvenliği ve otoritesi için ona katkıda bulunurlarken Kanişka'nın Hindistan'ın tamamında binlerce yıl sürecek bir Kuşan egemenliği için dua etmişlerdir (17-20) (Katariya, 2010: 33-34).

Kanişka ile ilgili dikkat çeken diğer bir unsur da bilimsel faaliyetlere ve bilim adamlarına verdiği önem ve duyduğu saygıyla ilgilidir. Sarayında sadece Budhist felsefeciler Aşvaghōşa, Parşa ve Vasumitra'yı değil diğer dinlerin din adamlarını örneğin Sangharaḥṣa'yı da barındırarak desteklemiştir. Ayrıca Mahayana öğretisinin büyük savunucusu Nagarcuna ve saray doktoru Çaraka'yı da desteklemiştir. Bilime ve sanata yatkınlığı ile bilinen Mathara ise Kuşan İmparatorluğuna hizmet etmiş önemli bir vezir ve bilim adamı olarak bilinir. Adını bildiğimiz ve bilmediğimiz daha birçok

⁶ Eğer bu kronolojik bilgiyi doğru olarak kabul edersek Kuşan Hanedanlığının Kanişka döneminde batı Hindistan'ı da himayesi altına aldığı sonucuna da kolaylıkla varabiliriz. Dahası Kanişka döneminden Vasudeva dönemine kadar olan süreçte Kuşan Hanedanlığının Bihar'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada egemen olduğu anlaşılır (Smith, 1924: 233-234).

bilge kişi din, edebiyat, felsefe alanlarında kendilerini ve Kanişka himayesindeki sarayda yaşamışlardır. Sözü edilen Budhist konseyin Kuşan tarihinde adı geçen ilk Kanişka dönemin de mi yoksa birincisi ile aynı adı taşıyan haleflerinin dönemin de mi toplandığı tam olarak bilinmemektedir. Kanişka Budhist bir liderdi. Ancak onun dönemine ait madeni paralarda yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Yunan-Anadolu, Sümer, İran ve Hindu tanrılarının hepsine rastlanırdı. Bu tanrılardan bazıları şunlardır: Şiva, Sakyamuni Budha, rüzgar tanrısı Oada (İran), Vayu (Hint); ateş tanrısı Athşo/Ataş (İran); ay tanrısı Mao, Güneş tanrısı Miuro (İran: Mitha, Hint: Mitra), Sümer ana tanrıçası Nana, Nanaia, savaş tanrısı Orlango, Yunan güneş tanrısı Helios, ay tanrıçası Selena (Selene). Madeni paralar üzerindeki bu çeşitlilik Kanişka yönetiminin siyasi ilişkilerdeki başarısının göstergesidir. Kanişka döneminin sonrasında da komşu ve batılı devletlerle siyasi faaliyetlere devam edilmiş özellikle yabancı istilacıların bölgeye girişleri Kuşanlardaki siyasi ve kültürel gelişmeleri etkilemeye devam etmiştir. Örneğin yıpranmış Yunan kitabelerinde bazen Farsça'nın kullanıldığı tespit edilmiştir. Hindistan'da Yunanlı gezgin ya da istilacılara ait kitabelerin sayısı bir hayli fazladır. Ancak bu kitabelerde eski Yunanca ya da bölgeye ait yerel dillerin dışında dillerin kullanılması o coğrafyadaki sosyo-kültürel hareketliliğin en iyi kanıtı olarak sayılmaktadır (Majumdar, 1953: 143-144).

Kapisa'dan öğrendiği tarihsel bilgileri kaydeden Hiuen Tsang, Kanişka'nın Gandhara bölgesindeki gücünün diğer komşu devlet ve eyaletler tarafından da tanındığını; idari ve siyasi etkisinin sınırlarının çok ötesinde bile *-Tsong-ling dağlarının doğusu-* hissedildiğini ifade eder. Bahavalpur yakınlarındaki Sue Vihar'daki kitabede yer alan kayıtlarda Vima Kadphises ve Kanişka'nın Kâbil'den Gazipur'a kadar uzanan geniş coğrafyada mutlak egemenlik kurdukları ile ilgili bilgilere rastlanmaktadır. Ayrıca Roma imparatoru Trajan MS 116'da, Fırat ve Dicle nehirlerinin arasındaki verimli Mezopotamya bölgesini de bir süre için fethettiğinden bahsedilir. Bu bölge Kuşanlar'ın batı sınırına altı yüz mil uzaklıktadır. Bu durum kuzey ve doğu Hindistan'da egemen olan ve askeri gücü ile komşuları arasında korku salan Kuşanlar ile büyük Roma İmparatorluğu'nun siyasi ilişkilerde bulunmasına da imkân sağlamıştır. Kanişka'nın Keşmir diyarında da egemen olduğu konusunda ilgili de delillerimiz mevcuttur. Örneğin bölgede ele geçirilen çok sayıda kitabe ve kendisinin himayesinde kurulmuş olan Kānishpor şehri, eskisi kadar önemli bir merkez olmasa da küçük bir köy olarak varlığını sürdürmektedir (Smith, 1924: 226-227). Kanişka dönemi ile ilgili diğer idari ve siyasi yapı hakkındaki kayıtlar ise şöyle özetlenebilir:

Kanişka'nın başkenti PuruŞapura –modern Peşavar- Afgan dağları ile Hint düzlükleri arasındaki bölgede güvenliği sağlanmış önemli bir merkezdi. Koyu bir Budhist olan Kanişka bu şehre, güzelliği ve ihtişamı ile dünya harikalarından biri sayılabilecek anıtsal bir yapı inşa ettirmişti. Bu anıt bütün ihtişamıyla yıllar boyunca ayakta kalmayı başarmıştı. MS 844 ile 892 yılları arasında hüküm süren Magadha kralı Devapāla'nın başkeşişi Nālanda'nın eğitmen olarak MS 9. yüzyılın sonlarına değin bu Budhist eğitim merkezinde görev yaptığı bilinir. Muhtemelen Gurlu Hanedanlığından Şehâbüddîn (Mu'izzüddîn) Muhammed'in Hindistan seferlerine kadar bu yapı hizmet vermeye devam etmiştir. Ancak Muhammed istilasından sonra diğer Budhist yapılar gibi bu anıt da yok edilmiştir. Kanişka güçlü ordusunun yardımıyla Kaşgar, Yarkand ve Hotan'ı fethetti. Ayrıca Çin sınırlarından başlayarak Türkistan eyaletlerinin bir bölümünü ve Tibet'in kuzeyinden batı Pamir'e kadar uzanan bölgede bir çok eyaleti de ele geçirmeyi başarmıştı. Benzer bir hedefle MÖ 90'larda bu zorlu maceranın peşinden giden Vima Kadphises başarısız olmuştu. Üstelik Kuşanlar Çin'e uzun bir süre vergi ödemek zorunda bırakılmıştı. Pan-chao'nu ölümü ve Kanişka'nın tahta geçmesinden sonra bu zorunluluk ortadan kalktı. Hatta bazı kaynaklarda II. Kadphises döneminde Çin Han Hanedanlığı tarafından tutsak edilen rehinelere o kadar iyi davranılıyordu ki onları mevsim şartlarına uygun, birbirinden farklı Budhist manastırlarda misafir ettiler. Yaz mevsiminde Sha-lo-ka adındaki Hinayana mezhebine ait bir manastırda, yağmur mevsiminde ise Gandhara'da ve soğuk mevsiminde ise batı Pencab da yer alan Çinabhukti manastırında ağırladılar. Hintli rehinelere ilk kez Çinabhukti'deki ikametleri döneminde, daha önce hiç bilmedikleri, armut ve şeftali gibi meyvelerle tanışmışlardı (Smith, 1924: 227-228). Sinor, Kanişka'nın büyüklüğünün, askeri başarılarından çok, barışçıl amaçları, din, sanat ve kültür alanındaki başarılarından kaynaklandığını ifade eder:

Budhist gelenek, Kanişka'yı Aşoka'dan sonra, Budhizm tarihindeki en önemli kişi olarak addeder. Öyle ki onun himayesinde kutsal Budhist Edebiyat yeniden düzenlenmiş, açıklayıcı incelemeler derlenmiş ve kabul edilmiş mezheplerin kapsamı 18 mezhebi içine alacak ölçüde genişletilmiştir. Şüen-dzang, Kanişka'nın yeni ve zengin bu edebiyatı bakır levhalar üzerine işletip, taş muhafazalar içine yerleştirerek, özellikle bu amaç için yapılmış bir stupa içinde saklattığını nakleder... Edebi kaynaklarda da, ondan rehber dost anlamına gelen "Kalyana Mitra" olarak bahsedilir ve Aşvaghōṣa, Paṛṣva, Vasumitra ve Sangharashka gibi tanınmış Budhist bilginlerle ilişkilendirilir. Kanişka'nın Budhizm'in Sarvastivada okulundan, geleneğinden yana olduğu

bilinir. Ancak o da, Aşoka gibi, imparatorluğun çok kültürlü unsurlarını hesaba katan bir dini hoşgörü politikası izlemiştir (Sinor, 2012: 232).

Para bilimcilerin saptamalarına göre ise MS 3. yüzyılda da kuzey Hindistan'ın Kanişka adındaki bir başka hükümdar tarafından daha yönetildiği kesindir. Bu yönetici II. Kanişka olarak bilinir, adını atası olan ve Hindistan siyasi tarihinin en önemli isimlerinden biri olarak değerlendirilen büyük Kanişka'dan aldığı düşünülmektedir. Zira büyük devlet adamlarının isimlerinin kendisinden sonraki yöneticilere de verilmesi Hindistan'da ilk şehir devletlerinin kurulmaya başladığı dönemden itibaren süregelen bir gelenektir. Bu geleneğin temelinde başarılı bir liderlik yapmış olan devlet adamının meziyetlerinin kendisiyle aynı ada sahip haleflerini de etkileyeceği düşünülür. Bu durum Hindistan'da Kanişka adını taşıyan birden fazla kralın olduğunun bir kanıtıdır. Çünkü Gupta döneminde de Vikramaditya adında birden fazla kralın hüküm sürdüğü bilinmektedir (Majumdar, 1953: 145). Doğrudan II. Kanişka dönemine atfedilen siyasi tarih kayıtlarımız ise neredeyse yoktur ve belki de II. Kanişka dönemine ait olan bazı siyasi bilgiler, atası I. Kanişka'ya aitmiş gibi aktarılmış olabilir. Zira ilgili dönem hakkındaki bilgilerimiz, arkeolojik, epigrafik ve nümizmatik kaynaklardan elde edebildiklerimiz kadardır.

Sonuç

Kanişka, gerek etnik kökeni konundaki varsayımlar gerekse siyasi, idari ve askeri anlamda yapmış olduğu faaliyetlerle MS 1. yüzyıl Hindistan'ının en önemli lideri olarak, Hindistan tarihinde önemli bir yer tutar.

Kanişka'nın etnik kökeni ile yapılan yorumlar dâhilinde, onun Türk kökenli biri olarak, Vima Kadphises dönemi sonrası Kuşan Hanedanlığındaki otorite boşluğundan yararlanarak başa geçen bir Türk kabilesi lideri olduğu düşünülür. Onunla ilgili yapılan bu yorumlar eğer doğruysa, bu durum aynı zamanda Hindistan siyasi tarihi ile ilgili önemli bir sonucu da beraberinde getirir. Öyle ki Hindistan'daki Türk kökenli yöneticilerin yüzyıllar süren hâkimiyetinin ilk kıvılcımları, Kuşan İmparatorluğu döneminde atılmış olduğu, yani Kanişka'nın Türk soyundan gelen yöneticiler tarafından yönetilen Hindistan'ın ilk Türk menşeli lideri olarak Hindistan tarihinde önemli bir rol oynadığı tahmin edilmektedir.

Kanişka'nın siyasi yönde uyguladığı yayılcı politika, Maurya İmparatoru Aşoka'dan sonra Hint uygarlığının en geniş sınırlara ulaştığı ikinci periyottur. Bu özelliğiyle kronolojik sıralamasıyla Maurya İmparatorluğu, Kuşan İmparatorluğu ve sonrasında Gupta İmparatorluğu, Müslüman akınları öncesi Hindistan tarihinin en geniş sınırlara ulaşan ve

refah düzeyi en yüksek imparatorlukları olarak ilkçağ ve ortaçağ tarihinde önemli bir yer tutar. Kanişka'nın bu başarısının altında bizce, devlet yönetimi ve idaresindeki kişisel yeteneği yatmaktadır. Öyle ki Hindistan ve ötesini içine alan geniş bir coğrafyada hüküm süren Kanişka, uyguladığı denge ve hoşgörü politikasıyla halkının güvenini kazanmıştır. Hindu ve Budhist halklar arasındaki adaleti başarıyla sağlayan Kanişka'nın, Budhizm'e olan yakınlığı Budhizm'in Hindistan dışı bölgelere taşınmasına neden olmuştur. Aynı zamanda onlarca farklı etnik kökenden gelen topluluğa sunduğu siyasi ve sosyal haklar yaklaşık iki yüz elli yıl var olmuş olan Kuşan İmparatorluğu'nun en prestijli dönemini yaşamasına sebep olmuştur.

Kanişka döneminde komşu devletle kurulan başarılı ilişkiler ise, yalnızca devlet idaresindeki istikrarı sağlamayıp aynı zamanda zengin Hint kültür ve sanat hayatına da önemli katkılar sağlamıştır. Bu dönemde temelleri atılan iki sanat akımı Gandhara ve Mathura ekolleri, Hint kültür ve medeniyetinin günümüze değin süren kültür zenginliğinde söz sahibi olmuşlardır. Roma devleti ile kurulan siyasi, askeri ve ticari ilişkiler sonucu Yunan sanatı biçimsel özelliklerini taşıyan formlar, Hint coğrafyasında hayat bulmuştur. Böylelikle Kanişka'nın desteği ile gelişen Budhizm'in etkisinde, Roma dönemi kıyafetleri giydirilmiş çok sayıda Budha heykeli, Yunan ve Hint heykeltıraşları elinde hayat bulmuş ve bugün Yunan etkisindeki Hint heykel sanatı dediğimiz ekol meydana gelmiştir. Ayrıca Gandhara santına tepki olarak gelişen Mathura sanatının kökeni de yine bu dönemde atılmıştır. Öyle ki Yunan etkisindeki Budha heykellerinin aksine Hint kültürü izlerinin hâkim olduğu ve daha yuvarlak hatlara sahip Mathura ekolüne ait Budha heykelleri yapılarak Hint sanatına kazandırılmıştır.

Kanişka dönemi bilim ve sanat hayatındaki bizce en önemli gelişme ise, hakkında birçok efsane anlatılan Aşvagoşa ile ilgili olanlarıdır. Aşvagoşa'nın Kanişka'nın sarayına getirilişi ve Budhist konsülde başkan yardımcılığı görevini üstlenmesi dönemin en göze çarpan kültürel gelişmelerinden biridir. Aşvagoşa'nın Budhaçarita adlı eserin ise Kanişka döneminin belki de en değerli edebi eseri olarak Hint kültürüne kazandırılmıştır. İşte siyasi ve kültürel alandan bu kadar renkli ve başarılı gelişmeleri içinde barındıran Kanişka dönemi, Kuşan İmparatorluğu'nun en parlak dönemi ve Hindistan'ın ortaçağ tarihinde adından başarılarıyla bahsedilen bir kral olmasını sağlamıştır.

Kanişka döneminden sonra Kuşan İmparatorluğu, eski ihtişamını kısmen kaybetmiş ve duraklama dönemi olarak adlandırabileceğimiz bir döneme girmiştir. Kuşan İmparatorluğu'nun bu durumunu Ligeti şöyle yorumlar: "Kuşanlar'ın kudretli hükümdarı Kanişka, MS II. yüzyılda

hâkimiyetinin sınırlarını Kaşgar, Yarkent ve Hotan'a değin genişletmişse de kendisinden sonra asıl vatani olan Hindistan'da durum kötüleşmiş ve Kuşanlar'ın talihi sönmeye başlamıştır." (Ligetti, 1998: 240)

KAYNAKÇA

- Bayur, Y. Hikmet. (1987). *Hindistan Tarihi I.Cilt*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Chavannes, E., Bretschneider E. (2013). *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, (Yayına Haz. Kürşat Yıldırım), Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Donuk, Abdulkadir. (1988). *İdari-Askeri Unvan ve Terimler*, Türk Dünyası araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Gumilev, L.N. (2002), *Hunlar*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Katariya, Adesh. (2010). *Notes on Central Asian History during Kushan Kingdom*, (Not a copyright material, only a study material.)
- Ligetti, L. (1998). *Bilinmeyen İç Asya*, (Çev. Sadrettin Karatay), Türk Tarih Kurumları Yayınları, Ankara.
- Majumdar, Ramesh, Chandra. (1953). *The History And Culture Of The Indian People, The Age Of Imperial Unity*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay.
- Ögel, Bahaeddin. (2014). İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Puri, B.N. (1996). *History of Civilization of Central Asia* (Editör: James Harmatta, G.F. Etemadi) "The Kushans", Vol. II, Paris.
- Sinor, Denis. (2012). *Erken İç Asya Tarihi*, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Smith, A. Vincent. (1923). *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, Oxford Clarendon Press, London.
- Smith, A. Vincent. (1924). *The Early History of India From 600 BC to The Muhommadan Conquest*, Oxford Clarendon Press, London.
- Tezcan, Mehmet. (2002). *Kuşanların Menşei*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Tezcan, Mehmet. (2006). *Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler*, Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı 31 Ekim-1 Kasım 2002, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.